

**Психоанализа на любовта в художествената литература
(Българската психоаналитична мисъл от междувоенния период)**

**Psychoanalysis of love in fiction
(Bulgarian psychoanalytic thought from the interwar period)**

Нина Иванова Димитрова

Nina Ivanova Dimitrova

ИФС – БАН, ninaivdimitrova@abv.bg

***Резюме:** Статията дискутира специфичен аспект от многостранното приложение на психоанализата в България от трийсетте години на XX век – психоаналитичното осмисляне на любовта в литературното творчество. Първо е направен обзор на тези съчинения, които аргументират продуктивността на приложението на психоанализата в литературата, както и на психоаналитичния подход към феномена на любовта. Следва представяне на различни занимания на българските психоаналитици с образци на световната художествена литература и на конкретното тълкуване на любовните сюжети. Особено внимание е обърнато на психоаналитичните интерпретации на Сотир Кошков и Младен Николов.*

В изследването са използвани множество кратки текстове на български философи и психолози (психоаналитици), които са пръснати из тогавашната хуманитарна периодика и днес не са преиздавани. Става дума за публикации в литературни и обществено-политически ориентирани вестници и списания като „Литературен глас“, „Литературен час“, „Развигор“, „Листопад“, „Мисъл“, „Изкуство и критика“, „Стрелец“, „Философски преглед“. Статията е опит за днешен прочит на тези забравени текстове.

***Ключови думи:** психоанализа и литература, психоаналитично обяснение на любовта, междувоенен период, български психоаналитици, българска хуманитарна периодика*

***Abstract:** The article discusses a specific aspect of the multifaceted application of psychoanalysis in Bulgaria in the thirties of the twentieth century – the psychoanalytic understanding of love in literary works. First, an overview of these works, which argue the productivity of the application of psychoanalysis in literature, as well as the psychoanalytic understanding of the phenomenon of love. Following is a presentation of the specific activities of Bulgarian psychoanalysts with examples of world fiction and the interpretation of love stories. Particular attention is paid to the psychoanalytic interpretations of Sotir Koshkov and Mladen Nikolov.*

The study uses many short texts by Bulgarian philosophers and psychologists (psychoanalysts), which are scattered throughout the then humanitarian periodicals and are not republished today. These are publications in literary and socio-political newspapers and

magazines such as "Literary Voice", "Literary Hour", "Warm spring wind", "Fall of the Leaves", "Thought", "Art and Criticism", "Sagittarius", "Philosophical Review". The article is an attempt at today's reading of these forgotten texts.

Key words: *psychoanalysis and literature, psychoanalytic explanation of love, interwar period, Bulgarian psychoanalysts, Bulgarian humanitarian periodicals*

През трийсетте години на отминалия век психоанализата у нас е в своя разцвет; тя, следвайки световните тенденции, опитва приложения в различни области на човекознанието. По повод на анонс за публичен диспут[1] философът Димитър Иванчев отбелязва: „Последните работи на Фройд носят вече чисто философски характер. Напуца се тясната рамка на психиатрията и се пристъпва към абстрактни обобщения. Явила се като метод за лекуване на неврозите, психоанализата вече се старае да даде мироглед. Libido-то става обяснителен принцип, космическо начало, както волята при Шопенхауер. Тук се чувства силно влиянието на Шопенхауер, Хартман и Ницше. На този стремеж да даде мироглед се дължи голямото влияние на психоанализата. Ако беше останала в рамките на психиатрията, ако беше останала само като метод за лекуване на неврозите, психоанализата, въпреки своя революционен характер (психоаналитиците сравняват делото на Фройд с това на Коперник), щеше да си остане само една метода, достъпна за тесен кръг специалисти психиатри“ (Иванчев 1936).

Установилият се в България след 1917 г. Иван Кинкел, впоследствие получил международно признание сред фройдистките среди, в пространния си очерк за делото на бащата на психоанализата акцентира и върху разширяването на първоначално тясната област на нейното действие и сдобиването ѝ с особено значение в широк кръг области. Той посочва как психоаналитичното учение е спомогнало „да даде и ключ за разбиране на художественото, специално литературното творчество, с откриване и проследяване на *несъзнателните мотиви* у художника, които са го ръководили при създаването на художествените образи“ (Кинкел 1939: 5).

Темата на предлаганото изследване е психоаналитичното осмисляне на любовта в литературните произведения от страна на български психоаналитици. Първо ще бъдат проследени текстовете, в които те аргументират приложението на психоанализата специално в областта на художествената литература, след това е необходим един кратък преглед на заниманията на нашите автори с различните образци от световната литература, и накрая вниманието се насочва към конкретните им обяснения на любовните отношения в предлагания от тях психоаналитичен прочит.

Любомир Русев е сред тези психоаналитици у нас, които не само пристъпват към различни художествени произведения, прилагайки към тях методите на психоанализата, но и които методологически обосновават предимствата на такъв подход, т.е. утвърждават продуктивността на навлизането на психоанализата в литературата. През 1933 г. Русев публикува брошурата „Художествената литература и психоанализата“, представителна за разбирането на взаимовръзките психоанализа – литература. Той е ръководен от убеждението, че творците на художествена литература изразяват в героите си своите собствени преживявания, така че в крайна сметка, колкото и да не е ясно от първо впечатление, автор и герой се оказват сдвоени: „Поетът е сублимиращ невротик и престъпник. Чрез своето творчество той се освобождава от афектите на невротата. Задоволява своите влечения чрез фантазията си скрито и изопачено и същевременно добива обществено признание, което подхранва самолюбието му. Колкото по-дълбоко и по-силно изживява известен комплекс, скривайки го и украсявайки го чрез средствата на съзнанието, изразени в творческата форма, толкова произведението е по-велико“ (Русев 1933: 124).

Авторът извлича няколко основни положения в процеса на „инвазия“ на психоанализата в литературата, които всъщност синтетично излагат нейните принципи. Той фокусира вниманието си най-вече върху същността на художественото произведение като „сполучлива“ невроза и особено върху играещия ключова роля в разяснителната работа на психоанализата в литературата Едипов комплекс. В един от отзивите за труда на Любомир Русев е подчертана тази дисциплинираност на психоаналитичния прочит, този стриктно определен негов път: „Докато литераторът непсихоаналитик има едно меко тесто от идеи и може да му дава най-различни форми, за литератора психоаналитик има строго определени форми, в които единствено отлежава тестото от идеи. Затова психоаналитичната литературна критика е строго определена система на изследване. Тя е еднаква за всички изследователи на даденото произведение“ (Пеев 1936: 1).

Д-р Илия Лингорски също е сред тези български представители на психоанализата, които изтъкват нейното принципно значение в качеството ѝ на подстъп към художествената литература. Според него то се състои предимно в изясняването на творческото състояние на писателя/поета, във възможността за проникването в областта на неговото *несъзнавано*: чрез този аналитичен метод вече „можем с научна достоверност да проникнем в лаборатория, където се намират основните двигатели на творческия процес – несъзнателното“ (Лингорски 1930). Нещо

повече, психоанализата има предимство пред всеки друг метод за разбиране на творческия процес, както и на неговия резултат, художественото произведение. Като обособява шест пункта на превъзходството на психоанализата над останалите подстъпи към литературното творчество, Лингорски подчертава нейната безпристрастност на един по същество *естественонаучен* метод. В *естественонаучния* подход няма нито тенденциозност, нито пристрастност (Димитрова 2016: 155).

Изкуството е показано като огледало на човешкия дух: „произведенията на кой да е художествен гений са само една пълна, многостранна биография на многоликата му душа: вярна проекция на неговата психична реалност, която включва онова, което би могъл да бъде, чак до пълната му противоположност“ (Лингорски 1935). Художественият талант, за разлика от обикновения невротик, освен че прави опит да изрази мъчителното настроение (активиран душевен комплекс) в образи на творческа идея, но и го прехвърля от личното в социалното пространство, неутрализирайки по този начин – чрез заместване и изместване – мъчителното преживяване. Това са обяснения, дадени в духа на класическата психоанализа в определения аспект.

Към авторите, които оценяват като плодотворна взаимовръзката психоанализа – литература, можем да споменем и философа Атанас Илиев, който още през 1923 г., популяризирайки *нови средства за проникване в душата на човека и тяхното възпитателно значение*, демонстрира подобни нагласи, впрочем никога категорични. А в едно свое есе – „Любовта като откровение“, 1927, датирано от Виена, столицата на психоаналитичната теория, Илиев твърди, че „любовта превръща разрушителните сили на душата в *творчески* сили. Болезненото напрежение на потиснатите в безсъзнателната област влечения се превръща в творческо напрежение, което ражда нови освобождаващи истини. Копнежът по любимата душа се удовлетворява чрез тия освобождаващи истини без да достигне до предела на преситата...“ (Илиев 1927). Любовта съединява насладата от достижимото с копнежа по безкрайното според философа, винаги внимателен към твърденията на психоанализата и критичен към много от тях.

Темата за любовта откъм психоаналитична гледна точка е повод за размишления и от страна на д-р Сотир Кошков (вж. Димитрова 2017) и д-р Младен Николов. Първият гради своето изследване върху *метафизиката на любовта* върху понятията сублимация и възвишеност (Кошков 1936), а връзката между религиозно и сексуално е обект на разсъжденията в друга негова статия (Кошков 1937). Авторът, определяйки

истерията в познатия ни ключ като израз на подсъзнателни конфликти, се занимава с обвиненията към жените във вещерство, отправяни през Средновековието.

От своя страна Младен Николов, разглеждайки *любовта през вековете* – и като исторически примери, и като художествено пресътворяване, обсъжда естеството на душевните комплекси (Едиповия и Електриния) поради тяхното принципно значение за обяснението и определението на любовта. Подобно на останалите си колеги, Николов изтъква наличието на остатъци от първоначалния порив за убийство на бащата и завладяване на майката/сестрата, т.е. на инцестни копнежи, потискани от хилядолетната цивилизация, особено в лицето на християнството: „Изглежда, тази примитивна тенденция на любовта при старите религии и култури се промъква, но християнската култура целесъобразно и мощно я е изтикала и я потиска безжалостно. 20-вековната догматична дейност на християнско облагородяване и в това отношение е толкова далече стигнала, че както в своето човечество, така и у съзнанието на индивида не е оставила знание за инцестната (кръвосмесителна) любов. Но тя не умира, постоянства и се предава по наследство, естествено и неизбежно се развива в семейството от всяко дете под вид на платоническа нежност (eros, libido) до 5 – 10 г. възраст, когато част от нея започва да се превръща в сексуална (полова) любов“ (Николов 1936).

Младен Николов обяснява, че несъзнаваната любов продължава да тлее латентно и илюстрира наличието на Едиповия и Електриния комплекс в творчеството на Байрон, Пшибишевски, Арцибашев.

В друго свое есе – „Психоанализ на любовта“, 1936, същият автор твърди, че за да се разбере напълно и пространно, да не се оставя място за загадки, тайнственост, мистика, „любовта трябва да се разглежда *генетично* и *диалектично* в своето зараждане, появяване (преживяване) и изчезване в протичане на трите степени от развитието на човека (душата) – детската, младежката и зряла възраст, през които любовта съществено се различава по обект, естество и цел“ (Николов 1936а).

Младен Николов определя схващането на Фройд за любовта като *широко*: „далеч не тесногръдо и еснафски, а като колосален извор на енергия за живот, излъчвана непрестанно в посоки на любов и интереси за продължение и запазване вечното на живота“ (Николов 1936а).

По отношение на централната категория – Libido-то, авторът изброява четири двойки негови разклонения: садизъм – мазохизъм, ексхибиционизъм – воайорство, хомосексуализъм – хетеросексуализъм, пасивен и активен автоеротизъм. Николов

показва как естественият, див сексуален инстинкт бива обуздаван, култивиран през пубертета в услуга на продължението на човечеството и неговото усъвършенстване. Посланието на статията е, че любовта е фактор с две остриета – рай и ад, тя трябва основно да се познава и благоразумно да се направлява.

В третата част на предлагания тук текст ще бъдат разгледани някои психоаналитични тълкования на изобразени в художествената литература любовни отношения, като изричното уточнение е, че ще става въпрос единствено за *чужда* литература, доколкото темата за психоаналитичната интерпретация на българското поетично и прозаично творчество е много по-обстойно дискутирана – и в междувоенния период (вж. напр. Димитров 1934; Димитров 1939 и др.), и особено днес.

Буко Исаев е сред първите автори, подложили на психоаналитичен прочит големи имена от световната литературна класика. Неговата книга „Фройд, Ницше, Толстой. Животът и творчеството на Толстой и Ницше от гледище на Фройдовата психоанализа”, 1931, е наречена от Иван Кинкел *психоаналитична философия на литературата* и ѝ е дадена висока оценка: „Интересната книга на г. Исаев е пръв опит в нашата литература да се подложи на психологичен анализ животът и духовното творчество на двама велики писатели и жизнени философи на нашата епоха“ (Кинкел 1933: 10).

Интересна в книгата е схемата, която Исаев прилага към двамата гения – според него те преживяват една постоянна борба между либидонозната и моралната инстанция, съответно и относителната тежест на всеки от противоборстващите мотиви е различна. Интерес представлява и тълкуването от такава гледна точка на образа на Анна Каренина, на любовните ѝ отношения, но акцентът на автора не е поставен върху тях.

С оглед на избраната тема най-пространни и многобройни са изследванията на д-р Сотир Кошков, като трябва да се отбележи неговата ерудиция в областта на литературата, изключителната му хуманитарна нагласа, съчетана с базовото му медицинско образование. Много любопитни наблюдения се съдържат в есето му за връзката между циклите на луната и любовта (Кошков 1937а), обаче в този текст психоаналитичният поглед отсъства.

От гледната точка на темата на предлаганата статия интерес представлява друг негов текст – „Културата, любовта и жената“, 1939, чиято теза е, че както сублимацията, така и деградацията на любовта у човека зависят от нейната

индивидуализация като плод на културното ѝ развитие. Случаите на възвисяване на любовта и любовния обект имат множество отражения в историята на литературата: „Знае се, че в своята мистична екзалтация неудовлетворената земна любов в своята сполучлива компенсация устремява поглед към небето и или идеализира образа на обекта на земната любов, който засиява с неземна светлина даже след смъртта (както е с *Беатриче* на Данте, *Лаура* на Петрарка, *София фон Кюн* на Новалис), или търси замяна в култа към Бога, в култа към Мадоната или Младенеца, в който можем да открием много подсъзнателни еротични моменти, но добили чисто духовен израз“ (Кошков 1939).

Идеализация на образа на любимата психологът намира у Джек Лондон, в известната му творба „*Мартин Идън*“. Като специфична идеализация в резултат на сублимиране е определена и рицарската любов; такъв е и идеалът за *вечната женственост*, издигнат от редица философи-литератори от руския Сребърен век. Авторът отбелязва интересния факт, че у редица художници (споменати са Гьоте, Тургенев) идеализираният обект на любовта присъства единствено в творчеството им, не и обаче в реалния живот.

Обратната тенденция е принижаването на жената като обект на любовните отношения, представянето ѝ като проститутка. Кошков разглежда и полисемантичните – откъм степента на сублимация – сакрализирани образи на проститутки в световната литература – *Фантин* у Юго, *Дамата с камелиите* у Дюма-син, *Катя Маслова* у Толстой, *Соня Мармеладова* у Достоевски. Той показва как взаимодействието между двете тенденции и противоречивият резултат датират от древността: „И даже и в Евангелията падналата *Мария от Магда*ла сияе през мъглата на вековете с ореола на светица, а нашият поет Смирненски ѝ посвети едни от най-прочувствените си стихове“ (Кошков 1939).

Връзката между удоволствието и страданието – широко коментиран от страна на психоанализата аспект от тематиката на любовните отношения, е обект на разсъжденията на д-р Кошков в няколко негови текста, в които той предлага дълбоки, есеистично изразени анализи на любовта. Особено впечатляващ е коментарът му на декадентството като любуване на страданието, като удоволствие от него (вж. Кошков 1940).

Жестокостта, упоението от властта, волята за мощ, свръхчовекът и бесовете – това са въпросите, разисквани в една статия на Кошков от същата 1940 г., посветена на сравнението между Ницше и Достоевски. То е търсено по линията *удоволствие* –

страдание. Жестокостта, свързана с прояви на половия инстинкт, е позната като садизъм, пояснява авторът, като привежда известния факт, че ненапразно Ницше се възхищавал от *жестокия талант* Достоевски. Доколкото темата ни е за изобразената в художествената литература любов и нейната психоаналитична интерпретация у нас, ще оставим встрани прочита на Ницше (в случая – през Алфред Адлер) и ще се съсредоточим върху жестокостта – и като садизъм, и като мазохизъм, – проявявани от героите на Достоевски. Кошков ги представя като властни и жестоки – такива са не само мъжете, но и жените – Полина, Грушенка, Лиза Хохлакова, у които наблюдаваме едновременно прояви и на жестокост, и на мазохизъм. Двете чувства се преплитат едновременно у Достоевски и това като че ли е най-характерно за неговите описания на любовните отношения, смята българският психоаналитик. Според него обяснението на немския сексолог Иван Блох за тази жестокост у женските образи като отмъщение/възмездие за изначалната, природната женска слабост, е убедително. У Достоевски „светците са едновременно престъпници, а любовта върви успоредно със страданието, жестокостта и желанието за смърт, ето защо неговите герои, които ни дават многоликото доказателство на човешката душа с нейните първични биологични и подсъзнателни инстинкти, дето се сливат любов и жестокост, сладострастие и мъка, примиреност и бунт, грях и падение – правят толкова силно и потресаващо впечатление върху четеца, разтърсен от най-силни емоции“ (Кошков 1940а).

Естествено е да очакваме акценти върху темата за отцеубийството у Достоевски (и като изобразена, и като факт от биографията на писателя), след като Фройд е дал образеца на такова тълкование. „Любов, която убива“ е наречено есето на Кошков, посветено именно на темата за отцеубийството у руския писател. В духа на Фройд българският психоаналитик представя тук религията като психолечение, чиято поява възниква от необходимостта за оневиняване след отстраняването на бащата в първобитната орда; положение, валидно и бунта на синовете срещу бащата в знаменития роман на Достоевски „Братя Карамазови“, „тая епопея на злото, порока и невротата“, по думите на автора (Кошков 1940б). В центъра на вниманието е Иван Карамазов, който няма сила да даде израз на потиснатите си сексуални стремежи, както прави Дмитрий, затова стига до невроза, до психично раздвоение, халюцинации и пр. Бунтът към бащата у самия Достоевски е разгледан по аналогичен начин.

Друго близко до избраната тема смислово поле е връзката *религия – психоанализа*, респективно евентуалната плодотворност на психоаналитичния прочит на Библията. В духа на психоанализата Кошков посочва краткото разстояние, което

дели греха от светостта, проявяващо се според автора най-често като състояние на щастлива компенсация и надмогване на порочността. Илюстрация на това положение представлява прочитът на произведението на Анатол Франс „Таис“. Можем да се убедим, че ортодоксалният фройдишки прочит не е единственият тук, въпреки отчетливото му присъствие: „Бог – това е наказващият татко, докато Иисус, сам страдалец, е посредник между Бога и човека. По този начин християнството, тая във висша степен емоционална религия, подсили религиозното чувство и вля нова животелна струя в религиозността. (...) Библията получава заповедите си от Бога. Иисус ги допълва, като по-добре разбира човешката природа с всичките нейни лъкатушения, слабости и несъвършенства и като поставя на първо място не нравствения ригоризъм, а любовта и разкаянието, способни да облекчат, да утешат и да преродят човешката душа и при най-големите страдания. Това най-добре е схванал Достоевски...“ (Кошков 1941).

Недостатъчна степен на сублимация на *патологичното* българският психоаналитик намира в творчеството на Едгар По, Оскар Уайлд, Пол Верлен, Шарл Бодлер, в пряка връзка и с изобразяваните от тях любовни чувства, и със собствения им любовен живот (вж. Кошков 1942).

От своя страна Младен Николов избира романите на Пол Бурже, за да изясни ролята на Едиповия комплекс при изграждането на любовната тематика от писателя. Тълкуването засяга образа на Андре Корнелис, чийто баща бива умъртвен от любовника на нежно обичаната му майка – твърде благодатен за психоанализа сюжет. В центъра на вниманието е любовта към майката. Николов представя как главният герой – детето, трябва да напрегне всичките си душевни и телесни сили, за да отстрани натрапника като по-голям и опасен съперник от бащата (когото майката не е обичала), за „да си освободи любимата майка, която само той да обича, милва, гали и целува, и тя само него да прегръща, с нежните си пръсти черните му къдрави коси да гали и да възкликва пак: „mon André““ (Николов 1936). Тези усилия в романа траят 16 години, като мотивацията в поведението на младия герой Николов вижда не в наказанието за престъплението и в отмъщението за бащата, а в повторното спечелване на майчината любов. Българският психоаналитик оценява майсторството в изображението на ревността на Андре. Невъзможността му да намери подходяща за себе си жена, въпреки бързо придобития опит в това отношение, намира също така психоаналитично обяснение. Силната любов на детето/младежа към майката е показана като съдбоносен фактор: „Тази любов (либидо) съществува и *несъзнавано* действа в душата на всеки

мъж, преобразявана впоследствие в *обич* към другари, приятелка, съпруга, деца, човечи (хуманизъм), в *интереси* към наука, изкуство, техника, в *психоневрози, престъпност* и пр. С този си роман Пол Бурже, може би без да знае и иска, прави една отлична констатация и демонстрация на меродавното начало на *психоанализата* (фройдизма) – *либидото*, заслуга, за която тя има завинаги да му бъде признателна“ (Николов 1936).

Българските психоаналитици от междувоенния период изпробват разнообразни възможности за приложение на възприетия от тях нов психологичен/психотерапевтичен метод, една от които предлага сферата на художествената литература. Тълкуването на *българското* поетично (и прозаично) творчество в духа на фройдизма се радва на немалък интерес от страна на изследователите от междувоенния период и това обстоятелство преориентира настоящото кратко изследване към по-малко проучвана сфера – насочените към *световната художествена литература* (в изображението ѝ на любовни отношения) български психоаналитични тълкования. В търсенето на различни подсъзнателни мотиви у авторите/героите, българските прочити изявяват както продуктивността на връзката между психоанализа и литература (в дълбинното проникване в изследвания душевен свят), така и нейните недъзи – обяснителния редуционизъм, следствие от строгия и *твърде еднообразен* детерминизъм на психоанализата. Последният е характерен и за подхода ѝ към любовната тематика в литературното творчество.

Настоящото изложение бе опит да нанесе още един щрих към цялостната картина на културния живот в България от годините между двете световни войни.

Бележки:

1. Обявеният диспут между психиатрите д-р Кирил Чолаков (по това време главен редактор на списание „Философски преглед“) и д-р Илия Лингорски не се е състоял, за разлика от проведения през 1930 г. на страниците на списанието между Любомир Русев и Михаил Димитров – „За и против Фрейда“ („Философски преглед“, 1930, № 3).

Литература:

Димитров, М. 1934. Критичен отзив за книгата на Л. Русев „Художествената литература и психоанализата“. // *Философски преглед*, 2, 180 – 183.

Димитров, М. 1939. П. К. Яворов в психоаналитично осветление. // *Изкуство и критика*, 8, 431 – 432.

Димитрова, Н. 2016. Едипова трагика и аутизъм в българската литература. // *Философски алтернативи*, 3, 152 – 164.

Димитрова, Н. 2017. Български психоаналитични подстъпи към литературното творчество: забравени имена. // *Философия*, 2, 191 – 204.

Иванчев, Д. 1936. За и против Фройд. // *Литературен час*, 19.

Илиев, А. 1927. Любовта като откровение. // *Стрелец*, 8.

Лингорски, И. 1930. Психоанализа и теория на творчеството. // *Мисъл*, 10.

Лингорски, И. 1935. Израз и образ. // *Литературен глас*, 290.

Кинкел, И. 1933. Душевните конфликти на великите хора в осветление на психоанализата. // *Литературен глас*, 175.

Кинкел, И. 1939. Зигмунд Фройд и неговото дело в науката. // *Литературен глас*, 444.

Кошков, С. 1936. Метафизика на любовта. // *Литературен глас*, 308.

Кошков, С. 1937. Любов и страдание. // *Литературен глас*, 360.

Кошков, С. 1937а. За месечинката и за любовта. // *Развигор*, 17.

Кошков, С. 1939. Културата, любовта и жената. // *Литературен глас*, 450.

Кошков, С. 1940. Удоволствие и страдание. // *Литературен глас*, 461.

Кошков, С. 1940а. Психология на жестокостта и връзката ѝ с любовта. Жестокостта в теориите на Нитче и Достоевски. // *Литературен глас*, 477.

Кошков, С. 1940б. Любов, която убива (Достоевски). // *Литературен глас*, 482.

Кошков, С. 1941а. Между греха и светостта. // *Литературен глас*, 524.

Кошков, С. 1942. Култура и творчество. // *Литературен глас*, 557.

Лингорски, И. 1930. Психоанализа и теория на творчеството. // *Мисъл*, № 10.

Николов, Мл. 1936. Пол Бурже и любовта. *Литературен час*, 21.

Николов, Мл. 1936а. Душевени комплекси. // *Литературен час*, 24.

Николов, Мл. 1936б. Психоанализ на любовта. // *Литературен час*, 34.

Пеев, А. 1936. Л. Русев. Художествената литература и психоанализата. // *Литературен час*, 3.

Русев, Л. 1933. Художествената литература и психоанализата. // *Листонад*, 4 – 5.

References

Dimitrov, M. 1934. Kritichen otziv za knjigata na L. Rusev „Hudozhestvenata literatura i psihoanalizata“. // *Filosofski pregled*, 2, 180 – 183.

Dimitrov, M. 1939. P. K. Iavorov v psihoanalitichno osvetlenie. // *Izkustvo i kritika*, 8.

Dimitrova, N. 2016. Edipova tragika i autizym v bylgarskata literatura. // *Filosofski alternativi*, 3, 152 – 164.

Dimitrova, N. 2017. Bylgarski psihoanalitichni podstypi kym literaturnoto tvorchestvo: zabraveni imena. // *Filosofiiia*, 2, 191 – 204.

Ivanchev, D. 1936. Za i protiv Frojda. // *Literaturen chas*, 19.

Peev, A. 1927. Liubovta kato otkrovenie. // *Strelec*, 8.

Lingorski, I. 1930. Psihoanaliza i teoriia na tvorchestvoto. // *Misyl*, 10.

Lingorski, I. 1935. Izraz i obraz. // *Literaturen glas*, 290.

Kinkel, I. 1933. Dushevните konflikti na velikite hora v osvetlenie na psihoanalizata. // *Literaturen glas*, 175.

Kinkel, I. 1939. Zigmund Frojd i negovoto delo v naukata. // *Literaturen glas*, 444.

Koshkov, S. 1936. Metafizika na liubovta. // *Literaturen glas*, 308.

Koshkov, S. 1937. Liubov i stradanie. // *Literaturen glas*, 360.

Koshkov, S. 1937a. Za mesechinkata i za liubovta. // *Razvigor*, 17.

Koshkov, S. 1939. Kulturata, liubovta i zhenata. // *Literaturen glas*, 450.

Koshkov, S. 1940. Udovolstvie i stradanie. // *Literaturen glas*, 461.

Koshkov, S. 1940a. Psihologiiia na zhestokostta i vryzkata i s liubovta. Zhestokostta v teoriite na Nitche i Dostoevski. // *Literaturen glas*, 477.

Koshkov, S. 1940b. Liubov, koiato ubiva (Dostoevski). // *Literaturen glas*, 482.

Koshkov, S. 1941a. Mezhdou greha i svetostta. // *Literaturen glas*, 524.

Koshkov, S. 1942. Kultura i tvorchestvo. // *Literaturen glas*, 557.

Lingorski, I. 1930. Psihoanaliza i teoriia na tvorchestvoto. // *Misyl*, 10.

Nikolov, Ml. 1936 Pol Burzhe i liubovta. *Literaturen chas*, 21.

Nikolov, Ml. 1936a. Dushevni kompleksi. // *Literaturen chas*, 24.

Nikolov, Ml. 1936b. Psihoanaliz na liubovta. // *Literaturen chas*, 34.

Peev, A. 1936. L. Rusev. Hudozhestvenata literatura i psihoanalizata. // *Literaturen chas*, 3.

Rusev, L. 1933. Hudozhestvenata literatura i psihoanalizata. // *Listopad*, 4–5.